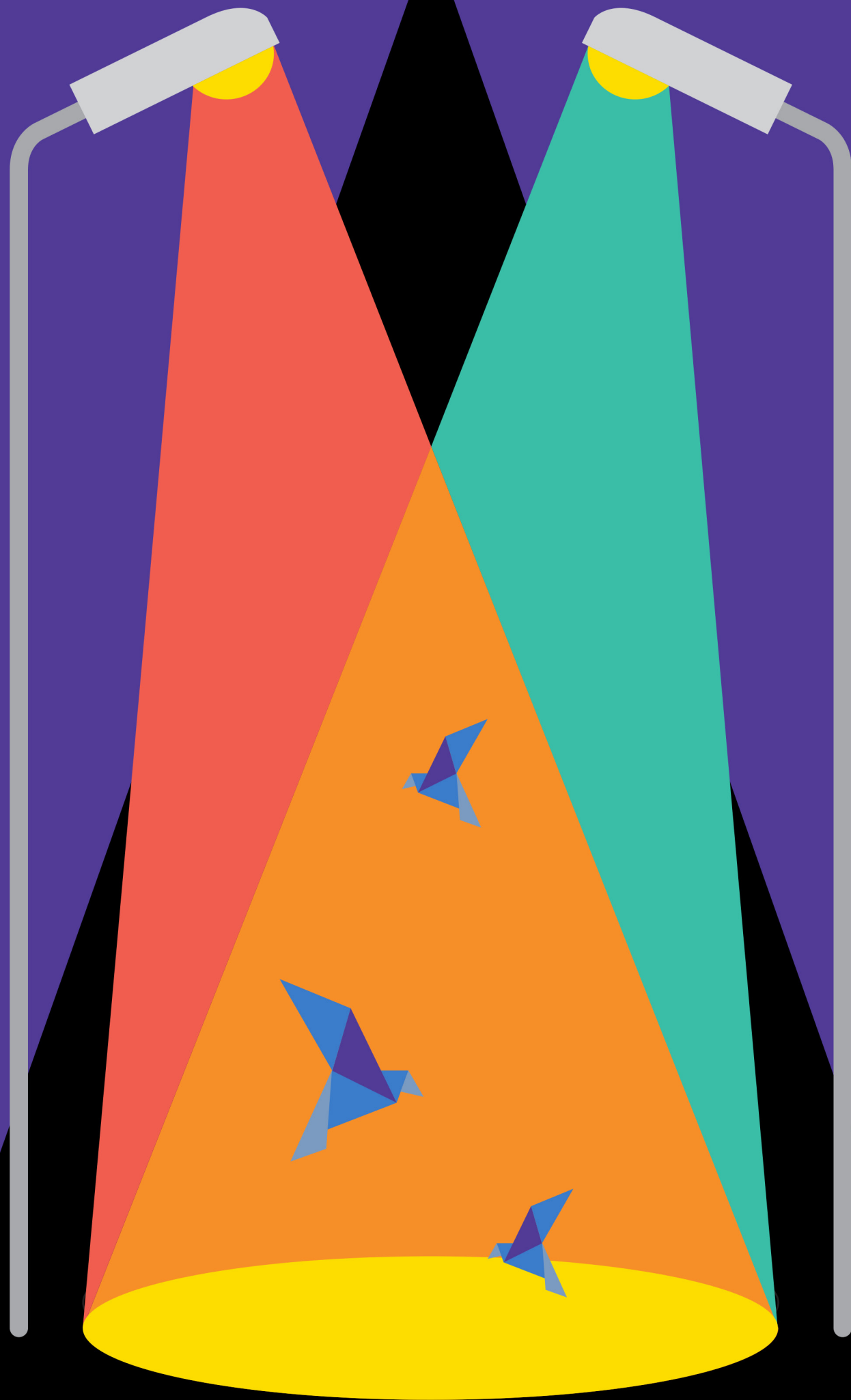

И УМНИТЕ ГРАДОВЕ

ИНОВАТИВНИТЕ ФЕСТИВАЛИ - ЗА ХОРАТА, ИКОНОМИКАТА

ИНОВАТИВНИТЕ ФЕСТИВАЛИ – ЗА ХОРАТА, ИКОНОМИКАТА И УМНИТЕ ГРАДОВЕ

Иновативните фестивали – за хората, икономиката и умните градове се изпълнява с финансовата подкрепа на Столична община, Програма Европа 2017 от Фондация „МОЖЕ.БГ“, в партньорство с ОКИ Дом на културата „Искър“

Анализът е изготвен от д-р Нели Стоева и Маги Назер със съдействието на Петя Колева, директор „Интеркултура Консулт“.

Мненията и/или заключенията, изразени в материала, не представляват официално становище на Столична община и отговорност за използването на съдържащата се в него информация носи Фондация „МОЖЕБГ“.

MOVE.BG

ПРОГРАМА
Европа
СТОЛИЧНА ОБЩИНА

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	4
Европейски проучвания върху фестивалите	4
Български проучвания върху фестивалите	5
Общи характеристики и проблеми	8
Общинските Културни календари – основен донор на фестивалите в България	10
Резултати от проведена анкета	15
1. Профил на фестивалните организации	15
2. Характеристики на културните фестивали, участвали в анкетата	16
Тематична насоченост на фестивалите	16
3. Източници на финансиране	17
Подкрепа от Столична Община	18
4. Оценка и обратна връзка	19
Обратна връзка	20
5. Въздействие на фестивалите	20
Икономическо влияние	20
Въздействие върху общността	21
Околна среда	22
Социално включване	22
6. Обобщение	23
Анализ на резултати от дълбочинни интервюта	24
I. ОБОСНОВКА НА ИЗБРАНИЯ МЕТОД	24
II. ОБЩИ ЧЕРТИ НА ФЕСТИВАЛИТЕ В СОФИЯ	25
1. Контекст на развитие	25
2. Подкрепа и активно участие	26
3. Обществени ефекти от фестивалите, в частност негативни	28
4. Обобщение	29
III. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ФЕСТИВАЛНАТА СРЕДА В СОФИЯ	29
1. Облекчен административен режим	29
2. Дългосрочно планиране	30
3. Анализ на фестивалите	30
4. Нужда от познаване на публиката за разнообразяване на финансовите източници	30
Заключение	31
Препоръки	32
Към Столична община	32
Към отделните фестивални мениджъри	32

ВЪВЕДЕНИЕ

В последните години както в България, така и в Европа се наблюдава ясна тенденция за умножаване и разнообразяване на фестивалите. Това явление се оценява позитивно, тъй като фестивалите дават възможност за обогатяване на културния живот в местата, където се провеждат, за налагане на нови тенденции и стилове в изкуството, предлагане на висококачествена продукция, развитие на потребителски нагласи и вкусове, осигуряване на по-широк достъп до изкуство и култура, стимул към икономиката и туризма в градовете, общностно сплотяване и др.

Заедно със самите фестивали се развива и изследователският интерес към тях, включително и в България. Въпреки реализираните проучвания обаче, все още липсва ясно разбиране за връзките и взаимодействията между регулярното предлагане (от страна на традиционните културни институции в столицата) и фестивалните събития в културата. Липсват и задълбочени изследвания относно възможностите на фестивалите да формират трайни и устойчиви нагласи за културно потребление сред различни обществени групи. Твърде малко на брой са проучванията върху различните ефекти, които фестивалите оказват върху културния, социален и икономически живот в общността. Настоящият проект няма за цел да запълни всички тези липси, той ще се фокусира предимно върху възможностите за изучаване на специфичните ефекти от фестивалите в културата, с цел извеждане на добри примери и практики и развитие на средата.

ЕВРОПЕЙСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪРХУ ФЕСТИВАЛИТЕ

В западноевропейски контекст фестивалите се радват на повишено изследователско внимание. В последните години са проведени множество изследвания относно различните ефекти, които те произвеждат, върху културния, социалния и икономическия живот в обществото[1]. Множество фестивали са били обект на проучвания и оценки, отделни емпирични изследвания са правени в почти всички европейски държави[2]. В тази група си струва да се открие унгарският опит с изграждането на рейтингова система на фестивалите[3], разработена през 2010 г. от Регионалната обсерватория за финансиране на културата в Централна и Източна Европа. Разработването на системата започва с първоначални проучвания върху фестивалите в Унгария, последвани от създаването на консорциум от няколко фестивални организации и договарянето на общи критерии за оценяване на фестивалите. Критериите са общо 22 на брой и включват както оценка на художественото качество и концепция, така и приноса на фестивалите към местното развитие, социалната интеграция, качеството на живот, околната среда и т.н. Системата работи на базата на доброволна регистрация на фестивалите, предоставяне на информация от тяхна страна, мониториране и оценка от страна на независими експерти. Питър Инкей изрично отбелязва, че подобна система може да работи само при положение, че е придружена от стимула на допълнително публично финансиране. Това означава преди всичко, че публичните институции (министерства и общини) биха се съобразили при решенията си за финансиране с получените в рейтинговата система оценки.

Между общоевропейските инициативи в посока изследване на фестивали се откроява Европейският проект за изследване на фестивали. Той се ръководи от международен интердисциплинарен консорциум, състоящ се от Обсерваторията в Будапеща, Университета Монфорт (Лестър), Фондация „Фицкаралдо“ (Торино), Лайденски университет и Парижки университет 8, с подкрепата на Европейската фестивална организация и Съвета за изкуства на Англия. През 2008 г. към консорциума се присъединява Градският университет на Лийдс. Проектът е фокусиран върху динамиката на художествените фестивали днес и има за цел да даде обяснение за настоящото интензивно развитие на различни фестивални инициативи, последствията от този процес и перспективите пред него. Основните теми на проучване включват:

- устойчивост на фестивалите;
- фестивални политики и финансиране на фестивалите;
- влиянието на художествените фестивали върху градското развитие;
- театрални фестивали за деца и младежи;
- развитие на публиките;
- връзката на фестивалите с постоянно действащи културни организации.

Голяма част от материалите по проекта са достъпни на сайта на Европейска фестивална асоциация [4], която е сред най-активните поръчители и популяризатори на изследвания върху фестивали на европейско ниво.

През 2014 г. Европейска фестивална асоциация инициира пилотен проект „Европа за фестивали, фестивали за Европа“ (ЕФФЕ)[5], подкрепен от Европейската комисия. Проектът предвижда подбор и оценяване на най-качествените събития във фестивалната сфера и отличаването им с приза „Европейски фестивал“. Подборът се осъществява от Международно фестивално жури, в което влизат експерти в областта на изкуството, културата, бизнеса и политическия сектор. През 2017 г. между номинираните има и български представител – Международният театрален фестивал „Варненско лято“, който има и изнесена програма в София („Световен театър в София“).

Призът „Европейски фестивал“ е преди всичко знак за качество, но получаването му е и предпоставка за разширяване на международните контакти и по-добър достъп до информация за фестивалите сред техните партньори и публики. Получаването на приза води до по-широка популярност на фестивалите и насърчаване на активното участие в тях. Кандидатите трябва да отговарят на три критерия:

- артистична отдаденост
- участие в живота на местните общности
- европейска и глобална перспектива

В допълнение към приза, международно жури награждава фестивали, задаващи най-новите тенденции в сферата на изкуствата и публичния живот.

Отличените фестивали се превръщат и в своеобразен образец за останалите кандидати, като задават стандарт за високо качество на художествената програма, и отлична организация. Те превръщат градовете в желана туристическа дестинация и демонстрират културното многообразие на Европа. В допълнение инициативата дава възможност да се набере база данни за фестивалите в Европа, която ще допринесе за по-ефективното им изследване.

БЪЛГАРСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪРХУ ФЕСТИВАЛИТЕ

В български контекст именно липсата на бази данни и изчерпателни източници на информация за фестивалите е едно от най-големите предизвикателства пред изучаването им. Нито Министерство на културата, нито Националният статистически институт набират системно данни относно ефектите от провежданите в страната фестивали. Това изправя всяко изследване на техните социални културни и икономически ефекти пред сериозни проблеми с осигуряването на базисна информация.

Въпреки това през последните години са осъществени няколко проучвания върху българските фестивали, които позволяват да се открият някои общи характеристики и проблеми, които ще бъдат изведени по-долу.

Най-активна изследователска дейност в последните години реализира Българска фестивална асоциация (БФА)[6]. През 2014-2015г. БФА реализира проект „Българо-норвежко партньорство за прозрачна и ефективна публична подкрепа на културния сектор в България” с подкрепата на Програмата за подкрепа на НПО в България по ФМ на ЕИК 2009-2014г. В рамките на проекта са осъществени редица проучвания на европейски, норвежки и български модели на финансиране и добри практики, както и на финансовата и юридическата рамка в България. Между тях попадат текстовете на д-р Любомир Кутин „Анализ и обобщаване на наличните европейски проучвания на фестивалите” [7] и „Фестивалите в България – контекст, проблеми и перспективи”[8]. Тези текстове правят обобщение на осъществените до момента на европейско и национално ниво проучвания, извеждат общи характеристики и проблеми при подготовката и реализацията на фестивални събития в България.

Двата доклада на Розалина Лъскова, реализирани по същия проект, разглеждат публичната подкрепа за фестивалите в страната, както и правната база, която регулира осъществяването им.[9] Арнфин Беркестран изготвя Доклад за дейността на артистичния съвет на Норвегия в рамките на същия проект. [10]

Въз основа на изследователските резултати и съвместната работа с норвежките партньори, в края на проекта е разработена „Бяла книга с анализи и предложения за реформи в сферата на фестивалите в България” [11]. Бялата книга съдържа редица препоръки, които са актуални и към настоящия момент и включват:

- създаване на Фонд за фестивали;
- създаване на Програма „Фестивали” към Национален фонд „Култура”;
- разработване на ясни и прозрачни процедури за кандидатстване и за финансиране;
- разработване на адекватни критерии за оценяване, мониторинг и контрол при реализацията на фестивалите;
- препоръки относно правната база за публична подкрепа на фестивалите.

Препоръките имат за цел да създадат благоприятна и подкрепяща среда с ясни и прозрачни регламенти и условия за осъществяване на фестивална дейност в България. За съжаление, голяма част от препоръките все още не са взети под внимание от страна на публичните власти.

Известно изключение в това отношение прави Столична община, която създаде отворена конкурсна процедура за включване в Културния календар на общината. Нещо повече – от 2012 г. редовно се осъществява мониторинг върху събитията, включени в Календара. Наскоро резултатите за 2016 г. бяха публикувани на страницата на Общината[12]. Мониторингът обхваща анализ на резултатите от 39 различни фестивални събития, провеждани на територията на столицата и подкрепени от Културния календар. Основните индикатори за оценка включват:

- проучване на удовлетвореност сред публиките
- проучване на самооценката сред организаторите на културни събития
- медиен мониторинг (качествен)
- медиен мониторинг (количествени показатели)

За съжаление, сред индикаторите за оценка на мониторинга не попадат измерители на икономическия ефект от фестивалите, поради което въз основа на наличните данни такава оценка не може да бъде извършена.

В последните 4 години изпълнител на мониторинга е социологическа агенция „Алфа рисърч“. През 2012-2013 г. мониторингът е осъществен от *Обсерваторията по икономика на културата* и в него са включени част от резултатите от поредица от изследвания на фестивалите, осъществени от Обсерваторията. Докладът съдържа насоки към създаване на прозрачен механизъм за оценка на събитията, както и препоръки към общинската администрация за превръщане на календара на културни събития в реален инструмент за ефективни и успешни културни политики[13]. Тези препоръки имат пряко отношение към създаването на благоприятна среда за функционирането на фестивалите в столицата.

През 2011 г. Фондация „Sofia festivals“ осъществява пилотен проект за регистър на фестивалите в София. В разработената база данни са включени следните показатели: резюме; профил на събитието (жанр, първо издание, периодичност, брой издания до 2010 г., последно издание до 2010 г., места на провеждане, достъп, билети); програмна селекция (фокус, критерии за селекция). В рамките на проекта са картографирани 138 фестивални събития в столицата. Независимо от ценната и полезната информация, която съдържа създаденият регистър, той не може да отрази тенденциите и процесите в културния живот на столицата, поради липса на обновяване. Към момента базата данни не е активна, нито е достъпна онлайн.

Отново през 2011 г. е осъществено и изследване на тема „Фестивалите и тяхната роля за развитие на изкуствата, културните и творческите индустрии и културния туризъм“. Автор на проучването е **Диана Андреева**. То е представено на семинар в Гъоте-институт – София. В него са поставени въпроси, свързани с достъпа до фестивали в България и необходимостта от измерването на фестивалните активности чрез системата на националната статистика.

Сред останалите проучвания върху фестивали внимание заслужават и текстовете на Десислава Стойчева[14], Николай Йорданов[15] и Камелия Николова[16].

Десислава Стойчева се занимава с иновацията при менажирането на театрални проекти – тема, която има пряка връзка и с управлението на фестивални събития.

Николай Йорданов прави обобщен преглед на развитието на фестивалната култура в Европа и в България, като отбелязва тенденцията за приближаването на фестивалите по изкуствата до културните и творчески индустрии. Тази произтичаща от неолиберализма тенденция води до осъзнаване на значението на фестивалите като арт-изложения. Но те не са „просто хипермаркети (в сравнение с традиционното предлагане на спектакли, филми, изложби и т.н.) в границите на града или държавата, в която се провеждат, а се осъзнават като много пряк и бърз излаз до международните пазари. Самите фестивали започват да заимстват стратегии от индустриите – все повече се стремят да продуцират и копродуцират нови произведения на изкуството, които често стават доминиращи на глобалния арт-пазар.“[17]

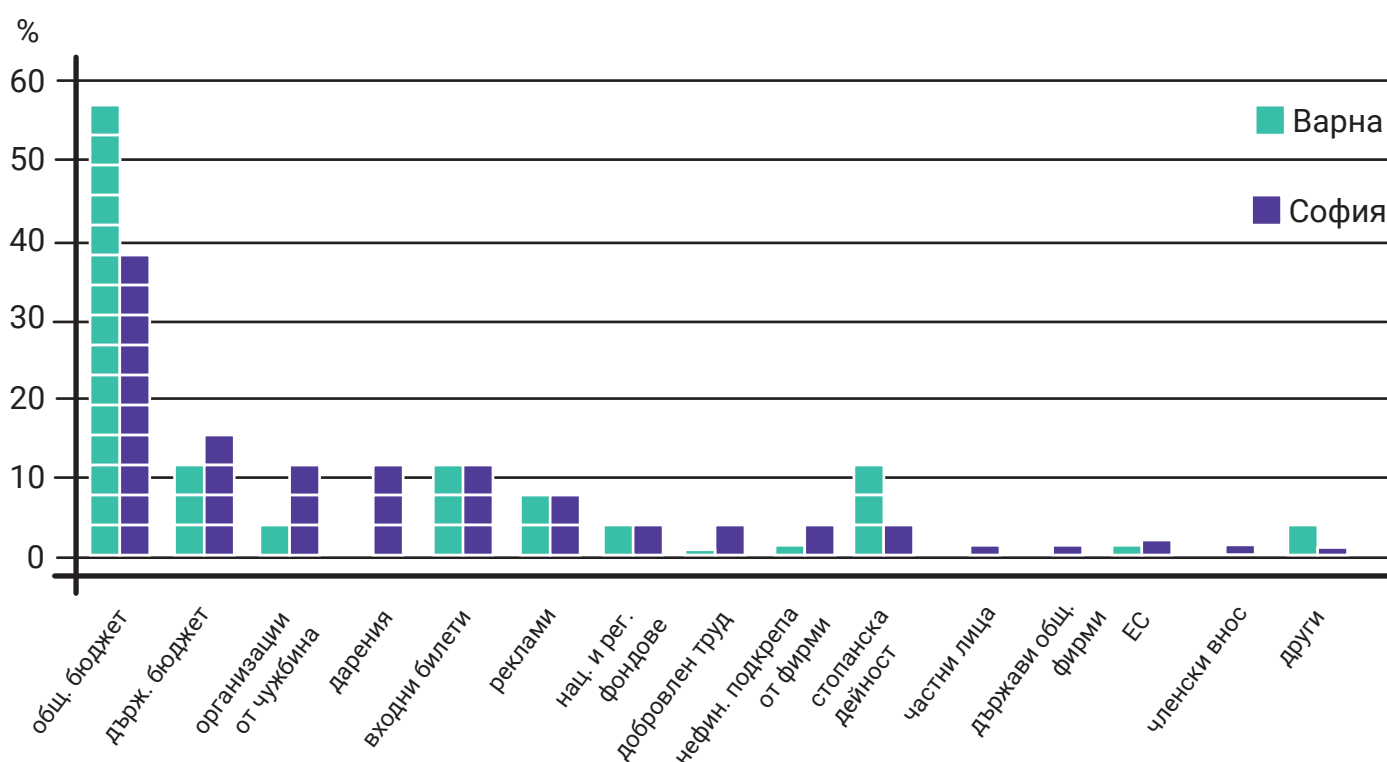
Камелия Николова отделя специално внимание на фестивалите в своите теоретични изследвания, като разглежда театъра през оптиката на фестивалите и обръща внимание върху системата на организация и принципите на програмиране в Единбургския фестивал.

Специално внимание заслужават и изследванията върху фестивалите на д-р Любомир Кутин. Основополагащ текст в това отношение е „Фестивалът като феномен на художествената култура“[18], където се обръща внимание както на теоретичните, така и на организационните и практически аспекти на фестивалната култура. Друго изследване на същия автор – „Българските фестивали – категории и системи за оценка“[19] е най-систематизиращият опит в България да се изведат специфични критерии и механизми за оценяване и съпоставка между различните фестивални прояви.

Видно от направеното дотук изложение, проучвания върху фестивалите и фестивалната култура в България съвсем не липсват. Проблемът е, че много от тях се правят изолирано, без детайлно познаване на предходните изследвания, без надграждане и систематизиране. Често те разчитат на фрагментарни и непълни данни за относително кратки периоди, което пречи да се установят по-дългосрочни тенденции и посоки на развитие, както и трайни социални, културни и икономически ефекти. Независимо от това те позволяват да бъдат изведени някои общи характеристики и проблеми на фестивалите в страната.

ОБЩИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ

Повечето от фестивалите в България разчитат предимно на **общинско финансиране**, или такова от Министерство на културата (виж фиг. 1 по-долу). И докато в Министерство на културата вече има обособена бюджетна програма „Фестивали, конкурси, събития и чествания”, в повечето общини, включително и в Столична, такава специализирана програма липсва. Финансирането на фестивалите на местно ниво се случва на общо основание, като по този начин те влизат в конкуренция с разнообразни по вид проекти за създаване и разпространение на различни видове културен продукт, без да са изградени специфични критерии за разграничаване на категориите събития. Това е и основанието за една от най-основните препоръки в Бялата книга, а именно – обособяването на специфични публични фондове за подкрепа на фестивалите. Тази препоръка обаче среща с редица затруднения в практическата си реализация. Както отбелязва Николай Йорданов, „Колкото е лесно да се формулират подобни пожелания към културните политики, толкова е трудно да се прецезират необходимите критерии за оценка на конкретните фестивали и инструментите за подкрепа на устойчивото им развитие. Местните власти, например, трудно скъсват с навиците за пряко попечителство и дори директен мениджмънт на подкрепяните от тях фестивали. Пред националната културна политика пък стои на дневен ред въпросът за стратегическа политика към фестивалите и съответно за нови инструменти и фондове за подкрепа. В случая се изискват ясни критерии за оценяването на един или друг фестивал, както и преминаване от формулата отпускане на частични субсидии за тяхното провеждане към разбирането за необходимостта от инвестиране в дългосрочното им развитие.”[20]

Фиг. 1 Приходиизточници на фестивалите в София и Варна. Източник: Кутин, Л. „Фестивалите в България. Контекст, проблеми, перспективи. БФА, 2014”

Прекалената зависимост на фестивалите от общинско финансиране води след себе си преди всичко проблема за тяхната **(не)устойчивост**. Множество фестивали възникват и изчезват без да оставят трайна следа в културния живот на столицата. От друга страна, дори утвърдените фестивали нямат сигурност относно провеждането на всяко следващо издание, тъй като разчитат предимно на един източник на финансиране; те са под постоянна заплаха от изчезване, в случай че загубят подкрепата на общината.

Планиране и програмиране

Поради начина на формиране и гласуване на бюджетите на общините (годишно бюджетно планиране), организаторите на фестивали винаги страдат от липса на достатъчно време за предварително планиране на художествената програма, организационните и популяризаторски дейности. Кратките срокове не позволяват също да се работи с „големи имена“ – световните автори и изпълнители планират програмите с години напред и трудно могат да бъдат ангажирани „в последния момент“. Ефективно планиране в средносрочен и дългосрочен период на практика е невъзможно. Липсват системни връзки между фестивалите и традиционния обществен и културен живот в общините, където те се реализират.

Мониторинг и оценка

Като цяло липсват изградени механизми за наблюдение, анализ и контрол върху осъществяваните фестивални събития, както на общинско ниво, така и на ниво отделни фестивални организации. Особено позитивно изключение в това отношение е публикуването на мониторинга върху КК на София, което се случи за пръв път тази година. Осъществяването на мониторинг и оценка върху провежданите фестивали е изключително важно, с оглед на възможностите за качествена последваща оценка и трайни инвестиции в определени фестивални инициативи, които биха могли да бъдат разпознати като знакови за определена община или регион. За самите организатори тези резултати биха могли да бъдат полезни с оглед бъдещи партньорства и алтернативни приходоизточници. Процесите на мониторинг и оценка са непосредствено свързани с изработването на система от критерии за наблюдение на фестивалните събития. Тази система следва да съдържа както художествени индикатори, така и такива, свързани с икономическите и социални ефекти от фестивалите върху местната общност.

Художествено съдържание, доминирано от „мейнстрийм“

Малко фестивали залагат на иновативни творчески съдържания, а още по-малко са тези, които могат да си позволят да поръчват създаването на оригинални творби специално за фестивалната програма. Според Любомир Кутин това води до фестивални програми, доминирани от инерция и клиширани художествени модели и представи. Кутин посочва също, че „Българските фестивали все още са откъснати от движението на актуални художествени стилове и направления, както и от възможността да осъществяват равнопоставен обмен с водещи творци от различни изкуства. Не е създаден достатъчен капацитет сред културните оператори за менажирането на културни събития. Утвърдените художествени форуми в България все още проявяват твърде слаба инициатива в адаптирането си към съвременни маркетингови подходи за популяризиране на дейността си. Липсва ефективно и устойчиво партньорство с туристическата индустрия. Все повече се ограничават възможностите за изява на специализирана критика и за дебатиране на художествените процеси в България. Така инициативите за организирането на различни фестивали често са съпроводени с фатални компромиси в качеството. Липсата на адекватна публична политика, съпроводена с отсъствие и на механизми за вътрешна саморегулация в сектора, лишава българската култура от съществуването на големи и престижни фестивални форуми, съизмерими със световните стандарти.“ [21] Специфичен аспект на този проблем са и относително слабите връзки между съдържанията, предлагани от българските фестивали, и новите артистични тенденции в международен контекст. Тук следва специално да се отбележи

слабата мобилност и относително ниския процент на реализирани международни копродукции в рамките на фестивалните програми.

Бази данни и статистика

Според Любомир Кутин отсъствието на дългосрочна стратегия за развитие на културата е довело до липса на устойчива система за наблюдение и оценка на фестивалите: „Статистическите стандарти, които измерват създаването, потреблението и тенденциите в културата и изкуствата са остарели и не отразяват съвременната динамика на общественоеикономическо развитие. Така за отговорните политици, експерти и мениджъри остава недостъпна информацията, свързана със съдържание на фестивалите в България. Закономерно решенията за подпомагане на едно или друго фестивално събитие от публична институция, донорска организация или корпорация често се крепи на случайни обстоятелства.”[22] Липсват адекватни и отговарящи на съвременните изисквания стандарти за набиране на количествена и статистическа информация относно фестивалите. Създаването на такива бази данни или на регистър, ще бъде от полза както за общината, при оценка на качеството на фестивалните събития, така и на организаторите на фестивали, които ще разполагат с повече данни относно публиките, ценообразуването, конкурентните прояви и пр.

Слаби връзки с местните общности. Въпреки някои позитивни развития в последните години, повечето фестивали все още не се ползват в достатъчна степен от местна подкрепа, и не използват ефективно инструментите на доброволчеството, студентските стажове и други практики за въвличане на местната общност.

За разлика от повечето градове в страната, където фестивалите се организират с прякото участие на общините, в София тези дейности са предоставени преди всичко на външни организации – НПО или частни търговски дружества. Като цяло софийските фестивали са независими от общинско финансиране, в сравнение с други градове в страната (виж фиг.1). Те демонстрират и по-добри мениджърски практики. Това обаче не означава, че Столична община не бива да се интересува от резултатите и ефектите от провежданите фестивали, които се подкрепят с публични средства.

ОБЩИНСКИТЕ КУЛТУРНИ КАЛЕНДАРИ – ОСНОВЕН ДОНОР НА ФЕСТИВАЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Голяма част от горепосочените проблеми на фестивалите произтичат от особеностите на общинските финансиращи програми. Фестивалите по своеобразен начин “отразяват” проблемите на своите донори – Културните календари на общините и отчасти общинските финансиращи програми на конкурсен принцип. Самите Културни календари като концепция и механизъм за подкрепа на културни събития в общността са остарели, произхождат от една друга епоха (на късния социализъм), и техните проблеми се проектират върху начините на провеждане на фестивалите.

Част от тези проблеми включват:

- Културните календари нямат приоритети и специфични цели. Дори в редките случаи, когато такива могат да се открият, обикновено постигането на икономически ефекти не е сред тях. Това пречи на фестивалните организатори да се ориентират и фокусират върху важни за общността теми и посоки.
- Липсват ясни, публично оповестени механизми и процедури за кандидатстване, оценка, мониторинг и контрол върху реализираните събития. Често пъти резултатите не се публикуват пълно и изчерпателно и не съдържат сумите, с които са подкрепени отделните проекти (фестивали). Това е предпоставка за оказване на различни форми на нерегламентирано въздействие върху съдържанието на календарите и не стимулира фестивалните мениджъри

да работят по открит и съобразен с правилата начин. Столична община прави изключение в това отношение чрез ясната си публично оповестена процедура и чрез осъществяването и публикуването на мониторинг.

- Липсват ясни критерии за оценка на постъпилите предложения. В много случай начинът на подбор на подкрепени събития няма нищо общо нито с културните интереси и нагласи на публиките в съответното населено място, нито с икономическите или социални ефекти от провеждането на фестивалите. Дори когато има налични данни за икономически и социални ефекти от даден фестивал, е съмнително до колко те ще окажат въздействие върху донора при вземането на решение за последваща подкрепа на събитието. Това обезкуражава фестивалните организатори да набират и систематизират данни за резултатите и ефектите от техните събития.

- Културните календари имат твърде кратък хоризонт на планиране – обикновено една година (но на практика дори по-малко), което пречи да се разработят дългосрочни стратегии за развитие на фестивални събития.

- Календарите често са изолирани и не работят в синхрон с останалите общински инструменти за подкрепа на културата, както и с останалите политики на общините в социалната и културна сфера.

- Липсата на ясни регламенти относно състава на оценъчните комисии, определящи съдържанието на Календарите, носи опасност от политически въздействия върху решенията за подкрепа.

- Липсват ясни стандарти и критерии при определяне размера на бюджетите на Културните календари и програмите на конкурсен принцип.

- Липса на отчетност по отношение на разходваните средства и постигнатите ефекти (културни, социални, икономически) от тях.

- Финансирането от страна на Културните календари често е свързано с условието за предоставяне на културен продукт със свободен вход или с редуцирана цена. Това ограничава възможностите за допълнителни приходоизточници, и намалява мотивацията на организаторите да привличат повече публика.

Необходимо е да се отбележи, че Културният календар на Столична община е изключение от повечето набелязани проблеми. В столицата има открита конкурсна процедура, с ясни критерии за оценка, осъществява се регулярен мониторинг. **Всичко това категорично има ясно отражение върху качеството на провежданите в столицата фестивали и върху развитието на по-добри мениджърски умения във фестивалните организатори. Тези усилия обаче трябва да бъдат надградени, което е и една от целите на настоящия проект.**

Всички изброени по-горе особености на общинското финансиране в културата по никакъв начин не стимулират фестивалните организатори да полагат усилия за набиране на информация и осъществяване на оценка на ефектите (били те културни, социални или икономически) от реализацията на фестивали. Едно от малкото изключения в това отношение е проучването на „Индъстри Уоч Груп“ ООД и Фондация „Бауерзакс“ върху фестивала „Нощ/Пловдив“ [23]. Проучването доказва, че пазарните ползи от провеждането на фестивала „Нощ/Пловдив“ 2015 надхвърлят над четири пъти разходите, необходими за неговото провеждане. В допълнение към икономическите ефекти са проучени и непазарни ефекти, които показват сравнително висока „склонност да се плати“. Тези данни потвърждават значимия икономически ефект, който има фестивалът за града. Практиката на провеждане на подобен тип проучвания е изключително рядка за страната, тъй като организаторите често се съмняват в техния ефект, поради вече

посочените особености на публичното финансиране. Нещо повече – наблюдавани са и парадоксални ситуации, когато един фестивал докаже значителен икономически потенциал, това да бъде прието като основание за редуцирането или пълното му лишаване от публични субсидии. Това е причина част от фестивалните организатори съзнателно да не оповестяват (или да крият) размера и източниците на алтернативното си финансиране.

Друг подобен позитивен пример за оценка на въздействието е изследването на Юрий Вълковски върху фестивала „GOATMILK” в Горна Бела речка, публикувано в бюлетина на Национален фонд „Култура” през 2008г.[24] Докладът се фокусира върху представянето на социалните и икономически ефекти от фестивала, които са разделени в четири групи: Икономически ефекти; Местен имидж и идентичност; Оживяване на селото и лично развитие; Екологични ефекти. Резултатите показват категорично позитивния ефект, който оказва провеждането на фестивала върху селището.

Всичко гореизложено позволява да се направи изводът, че промяната в мисленето на фестивалните организатори по отношение реализирането на оценки на въздействието зависи от промяната в мисленето на техните основни донори – общините. Необходимо е преосмисляне на ролята на общинските финансиращи програми като инструмент за провеждане на културни политики на местно ниво.

Настоящият проект има за цел да създаде база за проучване и мониторинг върху фестивалите, като по този начин допринесе за по-ефективната оценка при вземането на решения за публичната им подкрепа.

С оглед на тази цел могат да се открият две категории препоръки:

■ Към общината

Изследователският екип се присъединява към препоръките, отправени в Бялата книга и Предложенията на Работна група „Фестивали” в проекта за Национална стратегия за развитие на българската култура, свързани с обособяване на отделни финансиращи програми за фестивали, осъществяване на системни наблюдения и набиране на данни, постоянен мониторинг, разработване на система за оценка (рейтинг) на фестивалите и др.

■ Към отделните фестивални мениджъри

Разнообразяване на приходоизточниците за финансиране на фестивални събития, развитие на капацитета на организациите, мениджърските им умения, както и уменията им за разработване на оценка на въздействието. В настоящия контекст оценката на икономическите ефекти от фестивалите представлява повече интерес за бизнеса, отколкото за общините, и може да бъде ползвана като аргумент при търсенето на спонсорскаж подкрепа. В този смисъл проучването има за допълнителна цел да очертае предпоставките за осъществяване на ефективни връзки и партньорства между фестивалите, бизнеса и публичните общински власти.

БЕЛЕЖКИ:

[1] Д-р Любомир Кутин прави обобщение на европейските изследвания върху фестивалите в своя текст „Анализ и обобщаване на наличните европейски проучвания на фестивалите” - http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Анализ Европа_2.pdf

[2] Много от тях са достъпни от сайта на Европейска фестивална асоциация <https://www.efa-aef.eu/en/initiatives/festival-research/>

[3] Inkei, Peter “The Rating System of Hungarian Festivals”, The Budapest Observatory, 2010 http://www.budobs.org/pdf/Festrating_HU.pdf

[4] <https://www.efa-aef.eu/en/initiatives/festival-research/>

[5] <http://www.effe.eu/>

[6] <http://www.bfa.bg>

[7] http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Анализ Европа_2.pdf

[8] http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Prouchvane_za_festivalite_v_Bulgaria_L_Koutin.pdf

[9] Лъскова, Розалина „Икономическо проучване на публичната подкрепа за културни проекти, в частност – фестивали, на национално и общинско ниво” - http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Doklad_finansirane_Festivali_2_2.pdf; Лъскова Розалина „Проучване на правната база за публична подкрепа на културни проект, в частност фестивали, на национално и местно ниво” - http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Doklad_Pravna_baza_cult_proekti_festivali_1.pdf

[10] http://www.bfa.bg/common/images/src/file/Доклад_Норвегия.pdf

[11] [http://www.bfa.bg/common/images/src/file/White%20Paper%202015%20\(5\).pdf](http://www.bfa.bg/common/images/src/file/White%20Paper%202015%20(5).pdf)

[12] https://www.sofia.bg/documents/20182/508506/1216_Final_Report_Monitoring.pdf/65c7c975-0a74-4f1e-a821-13d4aa0013a1

[13] Томова, Б., Андреева, Д., Кутин, Л. Календар на културните събития в Столична община – реалности, проблеми, перспективи, Обсерватория по икономика на културата, DMT Product, София, 2013

[14] Стойчева.Десислава Управление на иновативни театрални проекти. Валентин Траянов, София, 2013

[15] Йорданов, Николай, ”Фестивалите на изкуствата – между глобалния арт пазар и локалната културна идентичност - ”Публични политики”, година 4, бр. 1, 2013

[16] Николова, Камелия, Театърът на границата на XX и XXI век, Фигура, София 2007, както и Николова, Камелия, Българският театър след 1989 и новата британска драма, УИ ”Св. Климент Охридски”, София 2013

[17] Йорданов, Николай, цит.съч.стр.37

[18] Кутин, Любомир „Фестивалът като феномен на художествената култура”, ИК „Варна/СД”, 2004

[19] Кутин, Любомир „Българските фестивали – категории и системи за оценка“, Авангард Прима, С.2014

[20] Йорданов, Николай „Фестивалите на изкуствата – между глобалния арт-пазар и локалната културна идентичност“ <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/viewFile/161/141>

[21] Кутин, Любомир „Фестивалите в България. Контекст, проблеми, перспективи“. БФА, 2014

[22] Пак там

[23] „Икономически ефекти от културните фестивали. Пилотно изследване и рафиниране на методология“, Индъстри Уоч Груп ООД и Фондация Бауерзакс, 2015 <http://bauersax.org/wp-content/uploads/2016/02/culture.pdf>

[24] Вълковски, Юрий „Проектът Бела речка: Общуване, общуване, общуване... общуване!“ Информационен бюлетин „Култура“, издание на Национален фонд „Култура“, 2008

РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОВЕДЕНАТА АНКЕТА

В периода 10.07-08.08.2017 г. Фондация MOVE.BG проведе анкета сред организаторите на културни фестивали в София с цел да събере информация за техните нужди, свързани с осигуряването на устойчивостта на проведените от тях фестивали, както и измерването на резултатите и икономическия им ефект.

Интернет анкетата бе съставена от екипа на проекта след картографиране на софийската фестивална сцена. Анкетата бе изпратена до фестивални организатори по имейл. Това е първа крачка в посока на събиране на информация и опит да се обобщят ползите от културните фестивали в София, както и да се изведат основните трудности при извършването на оценка на постигнатото от фестивалите и техните положителни и отрицателни ефекти върху общността и градската среда.

Броят на получените отговори е 19¹, 46% от поканените да попълнят анкетата са го направили. Проведената анкета съдържа общо 24 въпроса, разпределени по следния начин: въпроси с избиране на възможен отговор от лист с предварително зададени възможности (8), въпроси с поле за кратък отговор (8), въпроси с поле за дълъг отговор (8). Попълването на анкетата е отнело на участниците средно 20 минути.

1. ПРОФИЛ НА ФЕСТИВАЛНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Фестивалните организации, взели участие в проведената анкета, са със следните профили: фондации (57%), търговски дружества (19%), държавни организации (14%), сдружения (10%). Сред участниците в анкетата няма представители на ОКИ (Общински културен институт) и читалища.

Юридически статус на организацията, ангажирана със събитието

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

1	Фондация	12 / 57%
2	Търговско дружество	4 / 19%
3	Държавна	3 / 14%
4	Сдружение	2 / 10%
5	ОКИ (общински културен институт)	0 / 0%
6	Читалище	0 / 0%

Попълнилите анкетата заемат следните длъжности:

- артистичен/изпълнителен директор
- мениджър на фестивала
- организатор/съорганизатор
- фестивален куратор
- музикален координатор
- ПР и връзка с обществеността на фестивала

¹ На практика получените отговори бяха 21, но две организации бяха попълнили анкетата двукратно.

2. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА КУЛТУРНИТЕ ФЕСТИВАЛИ, УЧАСТВАЛИ В АНКЕТАТА

Фестивалите, представени в проведената анкета, са създадени в периода 1970-2016 г. Най-дълго провежданият е Международният фестивал „Софийски музикални седмици“, основан през 1970 г. Той е последван от „Международно триенале на сценичния плакат - София“, организиран за първи път през 1995 г., както и „Международен София Филм Фест“, създаден през 1997 г. Оставащите шестнадесет фестивала са създадени в периода 2000-2016г.

Година	Имена на фестивалите
1970	Международен фестивал „Софийски музикални седмици“
1995	Международно триенале на сценичния плакат - София
1997	Международен София Филм Фест
2000	„Малък сезон“, Театрална Работилница „СФУМАТО“
2003	IN THE PALACE International Short Film Festival
2008	Международне фестивал за съвременен танц и перформанс „Антистатик“
2009	„ДА Фест“, MENAR Film Festival, София Индипендънт Филм Фестивал, Софийска опера и балет
2010	Международен фестивал на стъклото
2011	„АСТ Фестивал за свободен театър“, „Нощ на театрите“, „A to JazZ Festival“
2014	180 градуса
2016	„Здравей, Живот“, Фестивал за танцово изкуство на Фондация „Етюд“

Повечето фестивали (84%), включени в анкетата, се провеждат веднъж годишно.

Честота на провеждане	Брой фестивали	Процент
Ежегодно, веднъж в годината	16	84%
На две години	2	11%
На всеки три години	1	5%

Тематична насоченост на фестивалите

Фестивалите, участници в проведената анкета, са с разнородно съдържание. Най-често то е с артистична насоченост и се фокусира върху танц, визуални изкуства, кино, музика и театър, в повече от една тематична категория.

С каква насоченост е Вашият фестивал

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

1	Танц	6 / 29%
2	Визуални изкуства и дизайн	5 / 24%
3	Кино, филмова индустрия и телевизия	4 / 19%
4	Музика и музикална индустрия	4 / 19%
5	Театър	4 / 19%
6	Мултидисциплинарен (опишете отделните категории)	3 / 14%
7	Други	1 / 5%
8	Архитектура	1 / 5%
9	Детски	1 / 5%
10	Културно - историческо наследство	1 / 5%
11	Нови медии, софтуер и видео игри	1 / 5%

3. ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

Участващите фестивали в анкетата имат предимно „смесено финансиране“ (71%) от публични и частни приходи. По-малка част определят финансирането си като изцяло публично (19%), а два фестивала (5%) посочват, че се издържат от приходи, придобити по време на фестивала. Липсата на фестивали, финансирани изцяло от частни средства, може да се дължи на малкия брой фестивали, включени в анкетата (19). Допълнително проучване на източниците на финансиране на фестивалите изисква сравнителен анализ на съотношението между частно и публично финансиране на посочилите като основна форма на приход „смесено финансиране“.

Какви са източниците на финансиране на фестивала ви?

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

1	Смесено финансиране	15 / 71%
2	Публични	4 / 19%
3	Приходи от фестивала	2 / 10%
4	Частни	0 / 0%

Какви партньорства осъществяваме предимно?

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

1	Смесени	15 / 71%
2	Публични	6 / 29%
3	Частни	0 / 0%

Подкрепа от Столична Община

Мнозинството от включените в анкетата фестивали получават подкрепа от Столична община (90%). Тя се изразява предимно в осигуряването на финансиране (94%) и в по-малка степен на комуникация (6%). Прави впечатление, че никой от попълнителите анкетата не е избрал опцията „ноу-хау“, което предизвиква въпроса дали Столична община предлага подобна помощ на фестивалните организатори.

Получавате ли подкрепа от Столична община?

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

1	Да	19 / 90%
2	Не	2 / 10%

Под каква форма получавате подкрепа от Столична община?

Отговор на въпроса са дали 18 от 21 респонденти

1	Финансиране	17 / 94%
2	Комуникации	1 / 6%
3	Know-how	0 / 0%

4. ОЦЕНКА И ОБРАТНА ВРЪЗКА

Мнозинството от участниците в анкетата (95%) твърдят, че правят оценка на организираниите от тях събития. Сред изброените параметри за оценка на постигнатите резултати са споменати по-общите: „икономически, социални, артистични/художествени, количествени“. Някои дават по-задълбочено описание на критериите си за оценка, но се ограничават с измерването на количествени показатели за посещаемост, доходоносност и ефективност на популяризирането на фестивала чрез социалните мрежи.

От отговорите става ясно, че не се прави оценка на ефекта върху околната среда. Голяма част от тях съдържат субективни или трудно измерими фактори за оценка на резултатите и качеството (например – сред параметрите за измерване на резултатите от фестивала се споменават „нова публика, която не познаваме“, „повишаване на професионалната компетентност“ и др.) Дадените отговори демонстрират нуждата на фестивалните организатори от подкрепа при провеждането на оценка на дейността на фестивалите.

Правите ли оценка на фестивала?

Отговор на въпроса са дали 21 от 21 респонденти

Подбрани отговори на въпроса от анкетата „Какви параметри използвате, за да измерите постигнатите резултати? (пр.: икономически; социален, екологичен, и т.н.)“

Засега само по посещаемост и нова публика, която не познаваме, която виждаме да посещава събитията ни.

Брой достигната аудитория; брой присъствали; рекламодатели; продажби на място; отношение и имидж на събитието в социалните мрежи.

Икономически, в смисъл на набрано финансиране и успешно реализиран проект, тъй като фестивалът не генерира приходи; социални, в смисъл на достигане на аудитории и оценка на обратната връзка от посетители и участници.

Създаване на възможност за включване на млади автори; повишаване на професионалната компетентност.

Измерваме медийното покритие и достигането до потенциална аудитория на събитието, както и на заетостта на локациите, в които се провежда инициативата. Нямаме финансова възможност да направим социологическо изследване за постигнатите резултати.

Обратна връзка

100% от участвалите в анкетата фестивални организатори отговарят положително на въпроса „Събирате ли обратна връзка от Вашата публика?“. Част от участниците поясняват, че събират обратна връзка чрез социалните мрежи или чрез попълването на анкети и провеждането на разговори с участници след края на фестивала. Наличните отговори не дават яснота относно съхранението и обработката на получената обратна връзка и как тя се взема под внимание при организацията на следващи издания на фестивала.

5. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ФЕСТИВАЛИТЕ

■ Икономическо влияние

Участниците в анкетата оценяват икономическото влияние на организирания от тях фестивали положително, разграничавайки директни и индиректни ефекти.

Директни ефекти от фестивалите:

- привличане на международни инвестиции;
- привличане на международни посетители, както и такива от други български градове, което води до повишено потребление на хотелски услуги, консумация на храна и напитки, използване на градски транспорт и т.н.;
- създаване на работни места и плащане на хонорари;
- плащане на наем за зали и други услуги.

Индиректни ефекти:

- създаване на възможности за последваща кооперация, културни и артистични продукти;
- запознаване на публиката с местни производители и артисти, което потенциално може да доведе до повишено потребление на техни стоки и услуги;
- развитие на културната среда и привличане на млади артисти.

Подбрани отговори на анкетен въпрос „По какъв начин въздейства Вашият фестивал на икономическото развитие на гр. София?“

Международни инвестиции под формата на вливане на чужд капитал от международни гости на града и участници в копродукции. Развитие на потреблението на местното население и гости чрез инвестициите в културен продукт под формата на билети. Икономическо развитие с периферния, но пряко свързан с фестивалната дейност, ресторантьорски бизнес и местни барове.

Като стимулира хората извън София да потребяват културен продукт, идвайки до града и оставайки за уикенд.

Повишаване на международния интерес и културния туризъм към България.

През изминалите години на фестивала са присъствали над 700 чужди артисти и гости. Те са спали в хотели, изхранвали са се, използвали са градския транспорт на София.

Според нас събитието има положителен ефект върху икономиката, посетителите се запознават с голям брой фирми, които предлагат разнообразие от стоки и след това стават техни клиенти. Събитието не е с голяма продължителност и няма директен принос за развитието на икономиката в големи размери.

Всяка година привличаме все повече посетители от други градове и чужбина (Румъния, Великобритания, Германия), които отсядат в София за дните на фестивала. Фестивалът развива собствена платформа за културен туризъм, насочена предимно към външния пазар, предлагаща специални пакети за настаняване и престой в София по време на "A to Jazz". Така развиваме фестивалния туризъм в качеството му на икономически фактор за страната и града.

Създава културно събитие, което привлича голям брой локална и международна публика, заплаща хонорари на поканените участници и ангажираните в екипа специалисти.

Рекламира София като културно средище и творчески град на киното, наема екип, хотели за гостите и ресторанти, наема киносалони, създава възможност за нови филмови продукции

Както става ясно от подбраните отговори, някои от респондентите са способни да идентифицират икономически ползи от организирания от тях фестивали, които допринасят за икономическото развитие както на местната общност, така и на множество други заинтересовани групи – артисти, предприемачи, ресторантьори, хотелиери и пр. В същото време едва трима от анкетирания организатори посочват точен брой на извънградски посетители. Мнозинството от участници в анкетата посочват хипотетични икономически ползи от фестивалите, без да се позовават на конкретни изчисления или параметри, по които отчитат икономическия принос.

Отговорите на анкетния въпрос, отнасящ се до оценката на икономическото влияние на фестивалите, не включват възможността за негативен икономически ефект върху общността. Провеждането на мащабни фестивали изисква увеличаването на полицейското присъствие в района на фестивала и може да предизвика други непредвидени разходи. Представянето на икономическото влияние на фестивалите като изцяло положително не отговаря на реалността и извежда на преден план необходимостта от съставянето на балансиращи критерии за оценка на разнообразните положителни и отрицателни ефекти от фестивалите.

■ **Въздействие върху общността**

Отговорите на въпроса „Какво влияние оказва Вашият фестивал върху общността?“ са фокусирани изцяло върху позитивните ефекти на фестивалите. Сред основните резултати на фестивалите в полза на обществото са изброени представянето и достъпът (в някои случаи- безплатен!) до многообразие от форми на изкуството, развитие на културния вкус на общността, създаване на нови общности, образователен ефект, межкултурен обмен. Както и по отношение на икономическото влияние на фестивалите, липсата на изброени негативни ефекти от фестивалите показва необходимостта да се въведе модел за оценка на фестивалите, който реалистично и пълно отразява ефектите на провежданите събития върху живота на местните общности.

Подбрани отговори на анкетен въпрос „Какво влияние оказва Вашият фестивал върху общността?“

Представяне на селектирана продукция от най-новите продукции на съвременната изпълнителска сцена – развитие на интереса към съвременното изкуство, предоставяне на възможност за посещение на чуждестранни продукции, които никога не са представяни в страната. Развитие на образователна дейност в сферата на изпълнителските изкуства и културния мениджмънт с участието на чуждестранни експерти – възможности за пряко участие в международни процеси и повишаване на личностни качества и компетенции.

Провокира нови изразни форми и възпитава вкус към изкуството.

Дава достъп до много съдържание безплатно и свободно, а институционалните театри намаляват цената на билета.

Създава нови общности. Образова публики в новите форми на изпълнителските изкуства.

Повишава компетентостите на артисти и теоретици.

Мултикултурен обмен на идеи и личности.

■ Околна среда

Подобно на предишните въпроси, респондентите избягват да споделят какъв негативен ефект върху околната среда причиняват организиранията от тях събития. Някои от попълващите коментират до каква степен екологията е приоритетна тема за събитието им, но не споменават нищо по отношение на директния ефект на събитието върху района, където се провежда и неговите съответстващи водоизточници, тревни площи, растителен и животински свят и др.

Подбрани отговори на анкетен въпрос „Какво влияние оказва Вашият фестивал на прилежащата околната среда?“

Възпитаваме публиката да събира всеки свой отпадък от фестивалния парк и да го изхвърля в специално указаните за това места. След провеждането на фестивала, организаторите почистват парка, така че събитието се дава за пример за изключително добра организация, висока култура на хигиената и отговорно отношение към заобикалящата среда.

Фестивалът често ангажира годишната си тема с проблемите за околната среда и се опитва да работи като „добър стопанин“, но не изпълнява пряка политика спрямо екологията.

Фестивалът не е замърсител.

Допринася за естетизиране на градската среда.

■ Социално включване

По-голямата част от участвалите в анкетата организатори на фестивали посочват наличието на безплатни събития в програмите си като възможност за равен достъп на социално слаби. Наред с това, редица фестивали докладват, че работят с фондации или институции, координиращи включването на маргинализирани хора във фестивалите. Положителен пример за социално включване е предложен от “A to JazZ”. Организаторът на фестивала твърди, че „Фестивалната програма включва и концерти на артисти от малцинствените групи и популяризирането на тяхното културно наследство (справка 2017 г. - група РомаНено).“ Маргинализираните групи, споменати от организаторите, включват роми, бежанци, социално слаби, единично биват споменати хора с аутизъм и синдром на Даун. Хората с увреждания не присъстват в изброените от респондентите таргет групи, тъй като това налага допълнителна подготовка и планиране.

Липсват развити стратегии за включване на маргинализирани, социално слаби и хора с увреждания. Отговорите в анкетата демонстрират желанието на организаторите да имат положително въздействие върху поне някои от тези групи, но в по-голямата си част предложените отговори не съдържат задълбочен анализ на пречките и възможностите за включване на коментиранията групи. Наличието на безплатен вход към определени събития не може да се възприема като адекватна стъпка към интегрирането на маргинализираните групи към културния живот. Включването на маргинализирани участници в културните фестивали на София изисква планиране на всяко ниво от организацията на фестивала – както по време на неговото провеждане, така и преди това в процеса на промотиране на събитието и изграждането на неговия имидж като пространство, което приветства и е достъпно за всички.

6. ОБОБЩЕНИЕ

Проведената анкета изведе на преден план някои общи тенденции за културните фестивали, случващи се на територията на гр. София, техните профили и трудности по отношение на измерването на цялостното им въздействие и резултати. От резултатите на анкетата става ясно, че липсва общ език и критерии за оценяване на постигнатото, като е възможно различията относно това как се дефинира процесът на оценка и неговите съставляващи елементи да водят до инфлация при отчитането на проведена такава. Продължението на настоящия труд следва да свери отчетените тук данни и да изведе на преден план трудностите и възможностите за фестивалите в гр. София в контекста на техните взаимоотношения с публики, партньори, източници на финансиране и др.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЪЛБОЧИННИ ИНТЕРВЮТА

I. ОБОСНОВКА НА ИЗБРАНИЯ МЕТОД

Целта на проекта „Иновативните фестивали – за хората, икономиката и умните градове“ е събиране на информация за нуждите на фестивалите, свързани с постигането на дългосрочна устойчивост и измерването на техните резултати и икономически ефект. В първия етап на проекта бе проведена анкета, от която стана ясно, че за оценка на фестивалите се използват собствени критерии за постигнати резултати и качество. Въпреки това организациите не разполагат с необходимите ресурси, за да проведат задълбочен анализ, който да гарантира устойчивост на фестивала и подобрене на неговото качество.

С цел детайлно проучване на контекста, MOVE.BG проведе пет дълбочинни интервюта с организатори на културни фестивали в София. Целта на втория етап на проекта е да проследим тенденциите за развитие на фестивалите в София и да изследваме общите характеристики. В подбора влязоха фестивали с разнообразни профили и модели за устойчивост с минимум две осъществени издания в град София, в следствие на което се надяваме резултатите да бъдат ценни за широк кръг от фестивални организации. Освен различното си съдържание те се продуцират от различни по вид организации, имат различни източници на финансиране и целеви групи. Този факт допринася за богатството от гледни точки и опит, които настоящият доклад цели да направи достъпни. Изводите от изследването се фокусират върху общото между културните фестивали, които отразяват съвременното развитие на гр. София в последните 15 години и не са представителни за фестивалната среда в по-ранни периоди на модерната българска история.

Екипът състави процедура за провеждането на интервюта и се свърза с организаторите на избраните фестивали. Във всяко интервю участваха двама анкетъори – единият изпълняваше ролята на водещ и модератор на интервюто, а другият водеше записки и следеше процедурното протичане на разговора. В началото на всяко интервю модераторът търсеше устно съгласие от участника да бъде направен аудио запис на разговора. Интервютата траеха между 90-120 минути според степента на желание за разговор от интервюираните, които с ентузиазъм се включиха в проекта. Въпросите бяха в два раздела и провокираха по-задълбочено представяне на фестивала, наред с изборите, определящи неговото съдържание и настъпващи промени, въвеждането на билети и/или такси или липсата на такива. В допълнение, интервютата съдържаха въпроси за изборите на целева публика и финансови източници и разглеждаха способността на организацията да провежда оценка на своите резултати и въздействие.

В обобщената таблица по-долу се съдържа информация за фестивалите, чиито организатори се включиха в дълбочинните интервюта по проекта. С цел обективност на анализа не се посочват техните имена.

II. ОБЩИ ЧЕРТИ НА ФЕСТИВАЛИТЕ В СОФИЯ

1. Контекст на развитие

Фестивалните организатори се стремят към трайна и устойчива структура и модел на организация. Тези от тях, които разполагат с ключови ресурси като установен екип и приходи от своята основна дейност, определят това като постижима цел. Подготовката на разглежданите фестивали трае между 6-12 месеца, като в нея се включват между 2 и 10 души основен екип според финансовите възможности на организациите. Дългосрочна визия за развитието на фестивала в следващите две-три години бе представена само от двама организатори, устойчиво подкрепени от меценат, за когото се документират постигнатите ефекти и се разработва визия за развитие.

Вид фестивал	Брой издания	Организатор	Продължителност	Програма	Приблизителна публика и вид предлагане
Пърформанс фестивал	7	Сдружение със същото име/бренд	7 дни	Селекция, курирана, тематична	1200 в зала; ценители на определен тип изкуство
Фестивал за изкуство	5	Държавна институция	5 дни	Курирана, тематична	1000 в зала; ценители на определен тип изкуство
Фестивал с образователна насоченост	3	Чуждестранен културен институт	4 дни	Селекция с участие на експертен борд	20 000, ученици и възрастни с интерес към науката
Лайфстайл фестивал	2	Частна компания и фондация със същото име- бренд	3 дни	Базирана върху гост-водещи на работилници с голям брой свои „последователи”	24 000, на открито; основно млади и на средна възраст, особено семейства
Музикален фестивал	3	Фондация	3 дни	Базирана на „актуални звезди” и според търсенето	20 0000, на открито Всякакви възрасти

Таблица 1 Софийски фестивали, участвали в дълбочинни интервюта

Програмите на фестивалите се съставят на т.нар. „кураторски” принцип, според който експерти или комисия определят какво и как ще бъде представено на публиката. В два от фестивалите пазарното предлагане на културно съдържание и „начин на живот” като услуга извън рамките на фестивала мотивира както участници, така и партньори. В останалите три профила, предлаганото културно съдържание е в по-голяма степен уникално за времетраенето на фестивала. Това определя различен принцип за привличане на партньори и участници в програмата, както и ориентация към целеви групи. Организаторите споделиха стремеж към привличането на по-широка публика, но с различна цел. Три от тях подчертаха достигането си до максимален брой хора като свой водещ приоритет и съображение при подготовката, докато за останалите - публиката е важна в своето качество, а не количество. Програмите се съставят с оглед на предвидени ефекти върху публиката, както и това какво би й било интересно или какво е добре да види, но без предварително допитване до нея.

Профилирането на фестивалите към „елитни“ или „масови“ публики става видимо и в общата тенденция на фестивалите да общуват с един определен тип публика и да не посочват стремеж към привличане на различни в своите нужди аудитории (това се отнася за четири от общо петте разглеждани фестивала). Някои от интервюираните не разграничават брандинга и мисията на дадения фестивал от тези на организацията, която стои зад него. В този смисъл фестивалите често нямат идентичност отвъд тази на своята организация-създателка и са продължение на нейните интереси и възможности. Това допринася за имиджа на фестивалите като изпълняващи стратегически функции с по-слабо изявен активен и автентичен диалог с публиката. От друга страна, всички организатори посочват, че не разполагат с подробна информация за публиката си и нямат необходимите ресурси, за да проведат анализ.

Организацията, която стои „зад гърба“ на дадения фестивал, е от голямо значение за неговото развитие и просперитет. Успехът на четири от фестивалите е свързан с наличие на екип, работещ постоянно за организацията, което допринася значително за успешното им развитие. Например лайфстайл фестивалът, чиито представители интервюирахме, се продуцира от фондация, свързана с дейността на частна компания, чийто опит, ресурси и контакти са ключови за осъществяването на му. Образователният фестивал е организиран от чуждестранен културен институт с изключително добро позициониране и връзки с други държавни и частни институции. Освен с целево финансиране, този фестивал разполага със солидни вътрешни ресурси, предназначени за неговото дълготрайно развитие и подобряване. Музикалният фестивал започва благодарение на значителна подкрепа от голяма за България фондация. Това спомага за изграждането на силен екип и формат, които привличат значителна обществена подкрепа. Цел на организаторите на фестивала е постепенно да придобият финансова независимост, без да ограничават публичния интерес и като запазят достъпа на масова публика. Пърформанс фестивалът се подготвя и изпълнява от асоциация, която работи с голям брой местни организации в същата сфера, и е част от международна мрежа. Това помага за лобирането в полза на дейностите на асоциацията на институционално ниво.

Очевидно за развитието на културните фестивали има голямо значение колко опитна, финансово обезпечена и добре позиционирана в обществен план е организацията, която стои зад тях. Наред с това обаче е от значение как София определя своите културни приоритети и подкрепата си към организаторите на фестивали от различен вид.

2. Подкрепа и активно участие

Обща характеристика на петте фестивала в София е желанието им да бъдат предоставен: достъп до високо културно съдържание, да ангажират вдъхновяващи участници в програмата и да допринесат за развитие на градската среда и инфраструктура. Двама от петима респонденти споделят, че за тях е важно да спомагат за разширяването на културния живот извън пределите на центъра към периферията на града. Икономическото развитие на дадена ниша и на град София се открояват като водеща цел в две от проведените интервюта. Същите фестивални организатори определят осигуряването на финансовата устойчивост като свой основен приоритет и дават примери за активно търсене на възможности за финансово обезпечаване. Фестивалите, които генерират собствени приходи, са в по-благоприятна позиция да планират развитието си, отколкото тези, които изцяло разчитат на публично и частно финансиране.

Организаторите изложиха различни виждания по отношение на въвеждането на входна такса за някои от събитията. Повечето респонденти споделят мнението, че заплащането на такса за участие увеличава мотивацията на посетителите да се включат в събитията. Това обаче е обвързано и с културните специфики на местните общности. Така например за публиката на пърформанс фестивала е съвсем нормално да се плаща за посещението на съответните театрални постановки, стига цените да не са много по-високи от очакваното. Наличието на платен вход за по-голямата част от събитията помага на фестивала да покрие разходите за наем на зали и да предостави, макар и символични, хонорари на артистите. По този начин постъпленията покриват някои от разходите за програмата.

Както става ясно, изборът дали да се ограничи достъпът, зависи от характеристиките на съответната публика и предлаганата услуга или продукт. Въвеждането на билети или такса за вход не е подходящо, когато се търси по-масова посещаемост. Това е позицията на организатора на музикалния фестивал, който разказа, че въвеждането на достъп на пазарни цени би възпрепятствало включването на по-голямата част от публиката и би довело до присъствие само на най-големите фенове на този тип музика (1500 души по негова оценка).

Предвид желанието да се достигнат възможно най-много хора, свободният вход е препоръчителен и въпросният фестивал привлича осем-девет хиляди души на вечер, а това предизвиква огромен интерес от страна на рекламодатели, които искат да достигнат тази публика. В същото време фестивалът не може да се издържа само от реклама, тъй като тя възлиза на около 30% от общия му бюджет и общественото финансиране остава ключово за провеждането на събитието.

Екипът е от изключителна важност за подготовка на фестивала и избора на модел за привличане на публика и партньори. Част от фестивалите разчитат на усилията на двама души, ангажирани с планирането на съответните събития на непълно работно време. В някои случаи се наблюдава липса на опит от страна на организатора при подбор на екип, а в други е директно следствие от недостига на подкрепа. Това създава порочен кръг, защото липсата на време и енергия се отразява на усилията, полагани за фондонабиране и отразяване на резултати. Човешките ресурси са от критична важност, тъй като стресът и огромните усилия, полагани за организирането на фестивалите, отслабват мотивацията и удовлетвореността на екипите и застрашават устойчивостта на фестивалите.

Броят на доброволците, които помагат за провеждане на фестивалите, също спомага за тяхната успешност. В това отношение фестивалите отново се различават драстично спрямо способността си да ангажират доброволци. Най-привлекателният за доброволци фестивал е имал 130 души, даряващи време и усилия при последното си издание (2017 г.). Повечето от интервюираните фестивали привличат значително по-малък брой доброволци, интересувани се от каузата. Привличането на доброволци изисква сериозни усилия и инвестиция на време. Мотивирането на доброволците може да се случи чрез предоставяне на безплатен достъп до събития, които иначе се заплащат, сформирани на общност, която в друг момент получава услуга, предоставяне на обучение, мърчандайз или подаръци и пр. Наличието на екипи, в които се разграничават ролите и ангажиментите, води до „по-плавна“ подготовка и по-висока удовлетвореност от организационния процес за доброволците.

Има ли фестивалът:	Меценат - дългосрочна подкрепа	Вход с билет	Спонсори/рекламодатели	Партньори в София - бизнес, други организации, институти	Чуждестранни участници	Чуждестранна публика	Анализ на публиката
Отговори „Да“	2	1	4	5	4	1	1
Отговор „Друго“	2 – СО	Частично – 3, Предвиждат – 2					2 Следят интереса на публиката

Подкрепата, с която фестивалите разполагат или успяват да привлекат, е от голямо значение за това тези събития да продължават да се случват и да бъдат качествени. Организациите, които разчитат изцяло или основно на публични средства, споделиха трудности в планирането на своите издания от по-рано. Липсата на многогодишни програми на местно и държавно ниво, подпомагащи фестивалите, възпрепятства подготовката им, като това засяга привличането на чуждестранни участници и цялостното изпълнение на дейностите.

3. Обществени ефекти от фестивалите, в частност негативни

Независимо от факторите човешки ресурс и финансова стабилност, устойчивостта на културните фестивали се свързва основно с наличието на развита публика и осезаема обществена подкрепа. От проведените дълбочинни интервюта с петте избрани софийски фестивала става ясно, че фестивалите се различават по обема на публиката си и обществената си видимост. Лайфстайл фестивалът например има онлайн общност от няколко десетки хиляди души, които спомагат значително за неговото популяризиране в собствени мрежи от контакти. В този и друг от „по-масовите“ фестивали се привличат участници, избирани от организаторите според това дали имат голям брой собствени последователи, така че публиката на фестивала органично да се разраства.

Изявите на популярни личности от различни области също са основа за групови занимания или лекции, които присъстват в четири от фестивалите. Това оказва влияние на икономическото благосъстояние, тъй като високата посещаемост и разпознаваемост на фестивала привлича изложители, спонсори и партньори. Други фестивали обаче се сблъскват със значителни трудности при привличането и задържането на „активна“ публика. Допълнителен проблем е непознаването на публиката и липсата на ясна представа за целева аудитория от страна на организаторите. Важно е да се отбележи, че за фестивалите е много по-лесно да събират данни за посещаемостта и медийното отразяване, отколкото да анализират постигнати резултати.

Сред петте включени в настоящото проучване фестивала, един демонстрира най-задълбочен подход при провеждането на оценка на посланията и на удовлетворение от фестивала. Всяка година екипът му осъществява медиен анализ с качествена оценка, анализ на посещаемост и оценка на качество на отделните събития. Допълнително се прави и допитване към една от основните експертни групи, посещаващи фестивала, за впечатления за реакциите на основната целева група на фестивала (ученици). Това се прави и за да се избегне негативен ефект върху профилиране на публиката. Например образователният фестивал сподели притесненията на своя екип, че стремежът към висока посещаемост може да бъде разтълкуван като „леконравно“ представяне на темите, които фестивалът засяга, и че може да се получи „капсулиране“ в една и съща публика. Като цяло, въпросният фестивал следва своя задълбочена вътрешна политика за предварително измерване на рисковете и тяхното избягване и обучава доброволците си.

Други негативни обществени ефекти, които фестивалните организатори разпознават, са свързани със необходимостта от съобразяване на нивата на шум след 22 ч., както и нарушаването на обичайното ползване на пространствата, където се провеждат фестивалите. Лайфстайл фестивалът сподели, че зареждането на стоката за изложението, което осъществяват, е проблематична, тъй като имат съвсем кратко време за построяването, а местоположението на поляната, на която се провежда фестивалът, е труднодостъпно. В резултат става струпване на коли по време на разтоварването и някои „несъобразителни“ изложители си позволяват да влизат в парка с коли. Тези трудности и негативни ефекти на фестивала продължават въпреки усилията, полагани от организаторите, разтоварването на материалите на изложителите да се случва бързо и по график.

Всички интервюирани отрекоха възникването на непредвидени обществени разходи по време на организираните от тях фестивали, например в следствие на рушене на обществена инфраструктура. В тази връзка, фестивалните организатори отричат консумирането на

алкохол да играе роля при привличането на публика. Въпреки, че алкохолът присъства сред предлаганите продукти при четири от пет фестивала. Докато и четирите предлагат платена консумация, два от тях допълнително получават спонсорство под формата на алкохол, който се предлага безплатно, а един предлага продуктово позициониране на алкохолни напитки. Любопитен негативен ефект, създаван от културните фестивали в София, може да бъде открит с оглед на международния пазар. Например, един от екипите е критикуван от свои чуждестранни колеги, затова че „подбиват” цените на билетите, предлагайки вход под 15 лв. за международни пърформанси.

4. Обобщение

Интервюираните фестивали се намират в процес на развитие и не стъпват на изразена традиция, а по-скоро търсят своя модел. Три от петте фестивала не получават систематизирано обратна връзка от своята публика, като едва два от тях разполагат с формална обратна връзка под формата на онлайн анкета. Само един от тях има ресурси за провеждането на анализ на събраните данни и обобщаването им с цел подобряване на фестивала. Два от фестивалите споменаха желанието си да допринасят към икономическото развитие на града посредством организирания от тях фестивал. Едва един е проучил приблизителната сума, похарчена в рамките на фестивала, изчислена като средно аритметична, след запитване сред участниците в изложението.

„Неофициалното” допитване се използва като метод и за изчисляване на броя на посетителите, без постигане на абсолютна точност. Общата картина показва, че фестивалните организатори разполагат единствено със своите лични впечатления за протичането на фестивала и неговите ефекти. В някои случаи получават доброволна обратна връзка чрез социалните мрежи или при лични контакти с публиката.

Общ проблем за всички фестивали, включени в настоящото проучване, е тяхното позициониране като фестивали на град София. Това се дължи както на необходимото време за утвърждаване, така и на липсата на сигурност по отношение на финансирането и формирането на устойчива публика. Макар да съществуват разлики в степента на независимост и броя на източниците на финансиране на фестивалите, никой от тях не се самоиздържа. Всички разчитат на приходи от собствено, обществено и частно финансиране в различни пропорции. Възможността да се предвиди дългосрочното развитие на фестивала е силно зависима от постигане на баланс при набирането на средства, което да създава условия за равнопоставеност между интересите на донора и на публиките. Например за рекламодатели и/или изложители от по-голямо значение са размерът на публиката и нейните характеристики, отколкото развитието на конкретни трайни ефекти в града. От друга страна, политиките на София определят и ангажименти към развитие на различни категории публики и интереси.

III. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ФЕСТИВАЛНАТА СРЕДА В СОФИЯ

1. Облекчен административен режим

Основен проблем на фестивалите е работата с местната администрация. Според един от фестивалите, най-труден и продължителен е процесът по уреждане на разрешения за фестивалните дейности от Столична община и отговорните инстанции. Тази част от подготовката отнема повече от половин година и е съпътствана от усложнения и неяснота, които налагат извършването на значителни промени дни преди провеждането на фестивала. През 2017 г. организаторите на един от фестивалите съкращават продължителността на фестивала от три на два дни, тъй като получават разрешение за общо четири дни строеж и провеждане на фестивала, което е недостатъчно. Облекчените административни процедури биха съкратили значително дължината на подготовка на фестивалите и стреса, който я съпътства.

2. Дългосрочно планиране

Двама от интервюираните фестивални организатори подчертаха липсата на възможност за дългосрочно планиране, поради това че Столична община дава финансиране година за година. Тази практика възпрепятства възможността да се канят международни участници от световен ранг, чиито програми често се определят за няколко години напред. Също така се затруднява устойчивото развитие на фестивала и неговата програма. Като добра практика се посочва зададената по-рано покана, свързана с годината на председателството на България на Съвета на ЕС, която за първи път е дала възможност на организаторите да знаят с какво финансиране разполагат доста по-рано от обичайното. Тяхната препоръка е това да се превърне в норма.

3. Анализ на фестивалите

Фестивалните организатори посочват много трудности при оценяването на постигнатите резултати по време на организирания от тях фестивали, спрямо предварително заложените им цели. Това се дължи основно на недостига на човешки ресурс, както и на липсата на т.нар. „ноу-хау“. Недостига на „ноу-хау“ се изразява в дефицит на експертиза за провеждане на качествена оценка и на анализ на постигнатото. С оглед на това двама от интервюираните фестивални организатори направиха директно предложение Столична община да създаде малък отдел, ангажиран с провеждането на задълбочена оценка на фестивали с общинско финансиране. По отношение на вече съществуващия мониторинг на събитията от Културния календар на града част от организаторите казаха, че не са имали контакт с представители на „Алфа рисърч“ или че поставят под въпрос обективността на събираните от тях данни, като дори някои от потвърдилите, че агенцията ги е посещавала и е събирала данни, отрекоха да са чели доклад от съответния мониторинг.

Въпреки че организаторите отдават значение на извършването на задълбочена и качествена фестивална оценка, те не считат, че размерът на получаваната финансова подкрепа е обвързан с „оценката“ в анализа на постигнатите резултати, той има смисъл за самите организатори и донори. По думите на мнозинството от интервюирани, отчетната дейност и кандидатури за финансиране се основават на разказ за постигнатото, а не на отчитане и анализиране на данни, събирани чрез подходяща за целта методология. По-лесните за извличане данни като брой посетители са от по-съществено значение за редица институции, финансиращи фестивалите, отколкото действителната оценка на реализираните цели. Затова организаторите виждат ползата от това да постигат целите, които си задават, като обществена цел, не като фактор за получаване на финансиране. От друга страна, същите споделят, че биха били по-мотивирани да правят оценка и анализ на резултати, ако това се изискваше, за да бъдат финансирани.

4. Нужда от познаване на публиката за разнообразяване на финансовите източници

Според своята основна цел фестивалите ясно определят подхода към формиране на своя широка или по-специализирана аудитория. От интервютата стана ясно, че те активно търсят най-успешната формула за финансиране с участие на публиката, като се откроява тенденция към прилагане на смесен подход – със заплащане за достъп до определени събития и безплатен вход за други. Някои от фестивалите се стремят по-голямата част от програмата им да е със свободен достъп, а по-малко на брой – с платен вход. Други запазват само някои „събития“ и „обучения“ с отворено участие. Видима е тенденцията да се търси измерима и предвидима картина на посещаемост с подходи като резервация, дори за събития с отворен достъп.

Използването на специализирани методи за анализ на публиките е ограничено, като това се дължи основно на ограничените възможности на екипите на организациите. Набирането на приходи, от друга страна, изисква ясно познаване на сегментите на публиката. Например с цел организирането на изложения на продукти, при което изложителите заплащат наем на щанд; продажба на мърчандайз; получаване на процент от партньорства с барове, заведения, хотели; билети за посещение на определени събития и пр.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да бъдем максимално обективни, е важно да отбележим няколко слабости в дизайна на настоящото изследване. Малкият брой фестивали, които се включиха в проведената от нас анкета (19) и дълбочинни интервюта (5), не позволяват да изведем тук представените тенденции като общовалидни за всички фестивали на територията на град София или на национално ниво. Също така, подборът на фестивали, които се различават драстично по мащабност, тематика, институционална и финансова подкрепа, брой издания и човешки ресурси, затрудни сравнителния анализ. В някои случаи имахме усещането, че сравняваме несравними неща, тъй като разликите между фестивалите изглеждаха твърде големи, за да бъдат пренебрегнати.

Въпреки тези ограничения представените резултати носят добавена стойност както за фестивалните организатори, които биха проявили интерес към този текст, така и за представителите на различни държавни и частни институции, които подкрепят фестивалната среда в София и се вълнуват от нейното развитие. В този смисъл решението ни да съсредоточим вниманието си върху общото, а не различното сред избраните от нас фестивали, е стъпка към това да разглеждаме отделните фестивали в рамките на общата фестивална среда и съпътстващата я логика на съзряване, вместо да изследваме фестивалите извън културния контекст, който ги създава и оформя. Наред с това изборът на пет фестивала с различни характеристики помогна за изолирането на възможности за успех и фактори, водещи до по-слаби резултати, които не биха били толкова видими, ако избраните от нас фестивали бяха повече еднакви, отколкото различни.

Дълбочинните интервюта с петима фестивални организатори във втората част на проект „Иновативните фестивали – за хората, икономиката и умните градове“ помогнаха за извличането на ценна информация за общите тенденции в софийската фестивална среда, както и за по-малко и повече споделените трудности. Докато резултатите от анкетата, която се проведе по-рано през годината, отчетоха много висок процент на събиране на обратна връзка от фестивалните публики (95% от анкетираните посочиха, че събират обратна връзка от публиката си) и провеждане на оценъчна дейност на постигнатото (100% от анкетираните посочиха, че извършват такава), представеният тук анализ нюансирано описва както ситуационните пречки, така и особеностите на самите фестивали, които възпрепятстват събирането на обратна връзка и данни за постигнати резултати.

Дълготрайният контакт с организаторите по време на дълбочинните интервюта и възможността те да представят своята работа, успехи и трудности чрез подробен разказ създаде условия за задълбочена и критична рефлексия върху намеренията и процесите, стоящи зад разглежданите фестивали и техните постижения.

Като пилотно изследване на фестивалната среда в София настоящият проект събра екип от експерти, който да представи както добрите практики в европейски и световен мащаб (във въвеждащата част на този текст), така и да проучи случващото се на местна почва чрез проведеното анкетно проучване и дълбочинни интервюта. В рамките на този проект се съсредоточихме върху гледната точка на фестивалните организатори. Продължаването му би изисквало включването на перспективите и на други ключови заинтересовани страни като представители на публиката и на институции, играещи ролята на партньори и спонсори на фестивалите в гр. София. Тези гледни точки биха допринесли за събирането на обективна информация за нуждите на публиките, както и за ефектите на фестивалите и подбудите на различни организации да предоставят финансиране за фестивални дейности.

ПРЕПОРЪКИ

Изготвеният анализ позволява да се формулират две категории препоръки.

■ Към Столична община:

Резултатите от изследването в голяма степен потвърждават вече констатираните проблеми и недостатъци в цялостната среда за развитие на фестивалните събития. Изследователският екип на настоящето проучване се присъединява към препоръките, отправени в Бялата книга и предложенията на работна група „Фестивали“ в проекта за Национална стратегия за развитие на българската култура, и по специално към следните:

- създаване на специализирана програма „Фестивали“ в рамките на Културния календар на Столична община;
- откриване на възможности за дългосрочно планиране, чрез конкурси процедури, които да позволяват кандидатстване за няколко фестивални издания напред във времето;
- облекчаване на административни процедури, особено за провеждане на събития на открито;
- разширяване и обогатяване на осъществявания мониторинг върху събитията от Културния календар, като той включи и събития, подкрепени по Столична програма Култура. Включване на многообразни критерии например такива за артистично качество, мобилизиране на местната общност, иновации и развитие, международно включване, цялостно отражение върху местния културен живот и др.;
- разработване на система за оценка (рейтинг) на фестивалите, която да включва многообразие от индикатори, позволяващи пълноценна оценка на провежданите фестивални събития. Това ще даде основа за преосмисляне на решенията за публична подкрепа на фестивални събития;
- разработване на информационна платформа, включваща всички фестивални събития на територията на Столична община – такива предложения вече има в няколко от анализите на културния контекст на София;²
- инвестиция в регулярни изследвания върху културното потребление в столицата, опознаване на публиките за изкуство и култура.

■ Към отделните фестивални мениджъри:

- разнообразяване на приходоизточниците за финансиране на фестивални събития;
- развитие на капацитета на организациите, мениджърските им умения, както и уменията им за разработване на оценка на въздействието;
- ориентация към развитието на публики, а не само към „откриването“ или „привличането“ им;
- разширяване и задълбочаване на диалога с публиката, чрез различни форми на комуникация;
- разработване на стратегии и модели за устойчивост на провежданите фестивални събития;
- възможности за международни контакти и партньорства;
- разширяване на дейността към периферни или маргинализирани територии от столицата;
- преосмисляне на решенията за размера (и наличието) на входни такси, с оглед осигуряването на достъп към събитията;
- възможности за мобилизиране на местната общност: ползване на доброволци, стажанти, активни граждани;
- въвеждане на форми за обратна връзка с публиките.

² Споделена Визия, Партньорства за Творческа София, Визия за София